

Krystyna Brzozowska

Reperkusje kryzysu finansowego w USA w polskim systemie bankowym

Ekonomiczne Problemy Usług nr 38, 17-24

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRYSTYNA BRZOZOWSKA

Uniwersytet Szczeciński

REPERKUSJE KRYZYSU FINANSOWEGO W USA W POLSKIM SYSTEMIE BANKOWYM

Wprowadzenie

Pierwsze groźby wystąpienia kryzysu o zasięgu globalnym miały miejsce w 1998 roku (wystąpienie problemów na skutek rosyjskich długów i upadek funduszu hedgingowego Long-Term Capital Management) i 2001 roku (spowolnienie rynku na skutek pęknięcia balonu firm internetowych), jednak relatywnie szybko uporano się z negatywnymi ich przejawami i nie wyciągnięto żadnych wniosków na przyszłość co do konieczności zaostrzenia polityki na rynkach finansowych. Co więcej, w dalszym ciągu prowadzono działania w kierunku deregulowania rynku, wzmacniane rosnącą koniunkturą na rynkach bankowych.

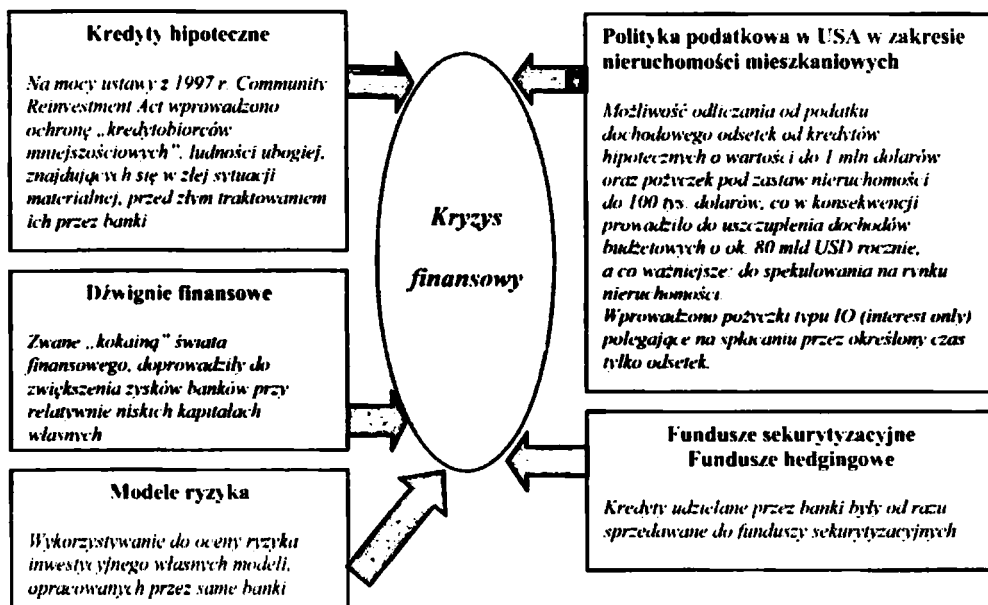
Kryzys finansowy uderzył z całą siłą w połowie 2007 roku, osłabiając poważnie system bankowy w Stanach Zjednoczonych i szybko przenosząc się na inne regiony na skutek postępującej globalizacji i liberalnego transferu kapitałów na światowym rynku finansowym.

Celem opracowania jest ocena wpływu kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych na zachowania instytucji regulacyjnych w Polsce w zakresie ochrony rodzimego systemu bankowego.

Przyczyny i skutki kryzysu finansowego w amerykańskim systemie bankowym

Zwiększająca się deregulacja, a także wprowadzanie innowacji finansowych w postaci nowatorskich, obarczonych wysokim ryzykiem instrumentów pochodnych, na czołowym rynku finansowym, jakim są Stany Zjednoczone, z biegiem czasu wywołały zbyt liberalne podejście instytucji finansowych do oceny ryzyka finansowego oraz nadmierną skłonność do przeceniania elementów zaufania w stosunku do klientów w trosce o wypracowywanie coraz wyższych zysków, nawet kosztem zagwarantowania granic bezpiecznego inwestowania. Główne przyczyny amerykańskiego kryzysu finansowego zilustrowano na schemacie 1.

Kryzys, rozpoczęty latem 2007 roku i skutkujący spowolnieniem gospodarczym oraz zmiennością na rynkach akcji, w 2008 roku wywołał erupcję na rynku finansowym, a głównie na rynku bankowości inwestycyjnej¹ (por. tab. 1).

Schemat 1. Instrumenty rynku finansowego jako przyczyny kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych

Źródło: opracowanie własne z inspiracji P.T. Larsen, F. Guerera: *Never glad confident morning again? Fears for finance as investment banks implode*. „Financial Times” 28.09.2008; A. Sławiński: *Bankowa dźwignia, czyli klątwa Archimedesza*. „Rzeczpospolita” z 1 grudnia 2008 r., s. B12; Ch. Caldwell: *Reality dawn in real estate*. „Financial Times” z 28.09. 2008 r.; *Przełom w planie ratowania świata przed kryzysem*, <http://biznes.Onet.pl> z 29.09. 2008.

W marcu 2008 roku upadł bank inwestycyjny Bear Sterns, we wrześniu, jedna z największych sław Wall Street ze 158-letnią historią działania, Lehman Brothers. Merrill Lynch został wykupiony przez bank komercyjny Bank of America, a Morgan Stanley oraz Gold-

¹ W latach 80. banki inwestycyjne działały jako spółki prywatne z ograniczonym kapitałem specjalizujące się w doradztwie i ubezpieczaniu ofert emisji akcji i obligacji. W latach późniejszych, kiedy nastąpiły zmiany w deregulacji, globalizacji i konsolidacji banki te stały się największymi na rynkach finansowych rekinami prowadzącymi coraz bardziej ryzykowne inwestycje. Przykładowo: w 1998 r. Goldman Sachs działał jeszcze jako spółka prywatna z majątkiem wartym 50 mld USD i pakietem akcji 6,3 mld USD, zatrudnieniem 15 tys. osób. Dziesięć lat później, pod koniec 2007 r., aktywa wzrosły 22-krotnie, wynosząc 1100 mld USD, wartość akcji blisko 7-krotnie do kwoty 42,8 mld USD, a zatrudnianie podwoiło się do 30 tys. osób.

man Sachs otrzymały zgodę na przekształcenie w banki detaliczne, poddając się ostrzejszej kontroli ze strony Fed w zamian za stały dostęp do płynnych zasobów banku centralnego. Pomocy finansowej w postaci miliardów dolarów udzielił im Warren Buffett, kupując 9% akcji banku Goldman Sachs, wraz z Mitsubishi UFJ Financial Group. Mitsubishi UFJ nabyło także 21% akcji banku JP Morgan za 9 mld dolarów². W połowie września 2008 roku Fed przejął 79,9% akcji AIG za kwotę 85 mld dolarów³.

W ciągu 9 miesięcy lista 5 największych banków inwestycyjnych zmieniła się diametralnie – nie ma na niej żadnego z banków, które przez lata stanowiły czołówkę banków światowych.

Tabela 1

Zmiany w rankingu 10 największych banków inwestycyjnych w USA w ciągu 2008 roku

1 stycznia 2008 roku			30 września 2008 roku		
Lp.	Nazwa banku	Wartość giełdowa mld USD	Lp.	Nazwa banku	Wartość giełdowa mld USD
1.	Goldman Sachs	84,08	1.	Raymond James Financial	4,58
2.	Morgan Stanley	56,08	2.	Jefferies & Co.	3,89
3.	Merill Lynch	50,24	3.	Greenhill & Co.	2,11
4.	Lehman Brothers	34,81	4.	Keefe Bruyette & Woods	1,16
5.	Bear Sterns	12,01	5.	Piper Jaffrey	0,83
	Razem	237,22		Razem	12,57

Źródło: *cash.hotmoney.pl* z 29.09. 2008 r.

Wartość giełdowa 5 największych banków zmniejszyła się ponad 18-krotnie. W ten sposób zakończył się długoletni boom bankowości inwestycyjnej, a jeśli w przyszłości odrodzi się ten model, to będzie podlegać ostrzejszej kontroli i zapewne nie będzie przynosić takich zysków, jak do tej pory.

W czasie, gdy dwa największe banki zamieniały swój status na banki uniwersalne, przyjmowano, że ten rodzaj bankowości jest bardziej bezpieczny. Okazało się jednak, że potentat w bankowości uniwersalnej: Citigroup, prowadzący bardzo zdywersyfikowaną działalność, oraz UBS odnotowały miliardy dolarów strat.

Produkty nastawione na zmniejszanie ryzyka w rezultacie zwielokrotniły to ryzyko. Nikt nie przypuszczał, że derywaty kredytowe powstałe pod koniec lat 90. mogą zwiększyć

² P.T. Larsen, F. Guercera: *op.cit.*

³ D. Walewska: *Ratunek, na który czekano*. „Rzeczpospolita” z 30 września 2008 r.

swoją wartość do 6200 mld dolarów. Faktyczna wartość CDO w 2008 roku wyniosła 414 mld dolarów z włączeniem kredytów supprime o wartości 55 mld dolarów⁴.

W ramach pomocy rząd amerykański poręczył działalność kredytową banków działających w USA, udzielając gwarancji kredytowych na kwotę 600 mld dolarów. W tabeli 2 przedstawiono największych beneficjentów gwarancji rządowych dla banków w USA.

Tabela 2

Gwarancje państwowe dla banków w USA

Lp.	Bank	Wartość gwarancji kredytowych w mld USD	Lp.	Bank	Wartość gwarancji kredytowych w mld USD
1.	Bank of America	25,98	7.	Barclays	4,2
2.	JP Morgan	22,7	8.	Royal Bank of Scotland	3,9
3.	Goldman Sachs	14,3	9.	UBS AG	2,7
4.	Morgan Stanley	13,9	10.	Credit Suisse	2,05
5.	Citi	10,4	11.	Deutsche Bank	0,9
6.	HSBC	5,1	12.	Merill Lynch	0,25

Źródło: D. Walewska: *Kolejne miliardy na walkę z kryzysem*. „Rzeczpospolita” 2009, nr 29, s. B3.

Takie banki, jak Fannie Mae, Freddie Mac zostały znacjonalizowane, towarzystwo ubezpieczeniowe AIG upaństwowione, a bank Washington Mutual, obok innych 33 banków, ogłosił bankructwo⁵.

Wzmacnianie europejskich systemów bankowych

Globalizacja gospodarcza spowodowała, że kryzys amerykański w bardzo szybkim tempie przeniósł się do Europy. Część banków europejskich stanęła na krawędzi bankructwa. W celu utrzymania stabilności systemów bankowych rządy niektórych krajów podjęły decyzję o dofinansowaniu, co faktycznie oznacza nacjonalizację tych instytucji (tab. 3).

Z dużym prawdopodobieństwem można zakładać, że akcja pomocowa ze strony rządów państw europejskich nie została zakończona⁶. Trudno przewidywać, jaka będzie jej forma i wielkość z uwagi na duże uzależnienie od zmian na światowym rynku finansowym.

⁴ Del J. Missier: *Which way now*. „Banker” 2008, nr 11.

⁵ J.M. Fijor: *NINJA, czyli pół prawdy*. „Bank” 2008, nr 10 (193), s. 15.

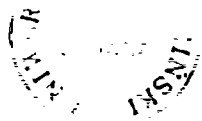
⁶ Przykładowo, w lutym 2009 r. akcjonariusze banku Fortis nie wyrazili zgody na plany ratowania banku w drodze przejęcia kapitałowego przez rządy Belgii i Holandii (za: *Akcjonariusze pokrzyżowali rządowy plan ratowania Fortisu*, <http://gielda.onet.pl> z 11.02.2009), sytuacja niemieckiego banku Hypo Real Estate pogorszyła się na tyle, że rząd niemiecki rozważa możliwość przeprowadzenia jego pełnej nacjonalizacji (za: A. Cieślak-Wróblewska: *Niemcy prawie gotowe do upaństwowienia banku*. „Rzeczpo-

Tabela 3

Pomoc państw europejskich dla banków znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej

Bank	Forma pomocy
Nothorn Rock	Przejęcie przez rząd brytyjski 100% akcji banku na kwotę 26 mld GBP
Fortis	Pomoc wyłożona przez rządy 3 krajów: – Belgia – 4,7 mld euro – Holandia – 4,0 mld euro – Luksemburg – 2,5 mld euro Sprzedaż akcji ABN Amro
Glitnir Bank	Rząd Islandii przejął 3/4 pakietu akcji banku za kwotę 0,6 mld euro
Bratford & Bingley	Brytyjski bank hipoteczny został podzielony: kredyty hipoteczne i pożyczki zostały przejęte przez rząd brytyjski jako dług publiczny (41,3 mld GBP) – działalność operacyjna została przejęta przez hiszpański Santander Bank
Dexia	Belgijska grupa finansowa wyspecjalizowana w obsłudze samorządów terytorialnych, na skutek strat odniesionych przez jej amerykańską spółkę została zasilona kwotą 6,4 mld euro przez rządy Belgii, Francji i Luksemburga: Belgia – 3,0 mld euro Francja – 3 mld euro Luksemburg – 0,4 mld euro
Hypo Real Estate	Przejęcie przez rząd niemiecki akcji banku za kwotę 50 mld euro oraz udzielenie poręczeń na kwotę 52 mld euro
Anglo Irish Bank	Pełna nacjonalizacja banku przez rząd Irlandii
Bank of Ireland Allied Irish Bank	Dokapitalizowanie banków przez rząd Irlandii na kwotę 6 mld euro
Royal Bank of Scotland	Przejęcie przez rząd brytyjski 68% akcji banku za kwotę 20 mld dolarów
Halifax Bank of Scotland Lloyds TSB entity	Przejęcie przez rząd brytyjski 43,5% akcji za kwotę 9 mld funtów
Commerzbank	Przejęcie przez rząd niemiecki 1/4 + 1 akcji na kwotę 18,2 mld euro
Raiffeisen Bank	Przejęcie przez rząd Austrii pakietu akcji banku na kwotę 2 mld euro
Erste Bank	Przejęcie przez rząd Austrii pakietu akcji banku na kwotę 2,7 mld euro
Aegon	Przejęcie przez rząd holenderski pakietu akcji banku na kwotę 3 mld euro
ING	Przejęcie przez rząd holenderski pakietu akcji banku na kwotę 10 mld euro
KBC	Przejęcie przez rząd belgijski pakietu akcji banku na kwotę 5,5 mld euro
Islandzkie banki lokalne (Landbanks)	Wykupienie udziałów banków przez rząd Islandii na kwotę 0,5 mld euro
Kaupthing Bank	Przejęcie przez rząd Islandii pakietu akcji banku na kwotę 0,5 mld euro
UBS	Przejęcie przez rząd Szwajcarii pakietu akcji banku na kwotę 45 mld euro

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Więclaw: *Nacjonalizacja banków w Europie*. „Rzeczpospolita” z 30.09.2008, s. B7; A. Słojewska: *Rządy ratują banki*. „Rzeczpospolita” z 1 października 2008 r.; *Kto dostal pomoc od państwa*. „Rzeczpospolita” 2009, nr 25 (8230), s. B1, www.marxist.com/ireland-government-nationalises-anglo-irish-bank.htm; *Hypo Real Estate bank to get new €12 bn guarantee*, www.france24.com z 4.02.2009.

Przeciwdziałanie skutkom kryzysu finansowego w polskim systemie bankowym

Polska gospodarka do niedawna opierała się z powodzeniem skutkom rozpowszechniającego się kryzysu finansowego. W porównaniu z innymi krajami Polska miała korzystniejsze warunki, aby sprawnie i skutecznie poradzić sobie ze spowolnieniem gospodarczym. Prowadzenie zachowawczej, a czasami nawet restrykcyjnej polityki kredytowej w zakresie oceny zdolności kredytowej i prawnych zabezpieczeń kredytów, a także względny niedorozwój rynku instrumentów pochodnych, owocuje obecnie w stosunku do innych, bardziej innowacyjnych krajów, zapewniając względne bezpieczeństwo kapitałów banków oraz depozytów klientów.

Mimo że sytuacji na polskim rynku finansowym nie można określić mianem kryzysowej, to jednak dynamika gospodarki uległa spowolnieniu, ponieważ „zaburzenia, które rozpoczęły się w ubiegłym roku w Stanach Zjednoczonych, a w tym roku przeniosły się na obszar Europy kontynentalnej, nie pozostają bez wpływu na nasz region”⁷, czego przykładem jest sytuacja na rynku walutowym w lutym 2009 roku i poważne osłabienie wartości złotego w stosunku do innych walut. Banki oraz instytucje nadzorcze, obserwując wydarzenia na światowym rynku finansowym, starają się szybko i aktywnie reagować na niepokojące zjawiska i wprowadzać instrumenty, które mogłyby zapewnić ochronę instytucjom finansowym działającym w Polsce oraz deponentom. Dynamika podejmowanych działań ostrożnościowych zwiększała się wraz z upływem miesięcy – w I kwartale zmiany można nazwać umiarkowanymi, natomiast w IV kwartale tempo zmian było coraz szybsze, a zmiany bardziej głębokie.

W październiku 2008 roku NBP zaprezentował opinii publicznej tzw. pakiet zaufania, którego wykonanie, zdaniem kierownictwa banku centralnego, miało zapewnić utrzymanie płynności finansowej wewnątrz sektora bankowego w Polsce. Komisja Nadzoru Finansowego pozytywnie oceniła zapowiedziane przez NBP działania zawarte w pakiecie zaufania. W ramach utrzymania stabilności finansowej sektora bankowego celem NBP jest zwiększenie wzajemnego zaufania banków.

Dobre wyniki osiągnięte przez większość banków w 2008 r. nie przesłoniły obaw bankowców o źródła akcji kredytowej w bliskiej przyszłości oraz wzrost ryzyka kredytowego w odniesieniu do udzielonych kredytów, ze szczególnym uwzględnieniem ryzyka walutowego z uwagi na wolumen kredytów (głównie mieszkaniowych) udzielonych w walutach obcych z zasadniczą przewagą franka szwajcarskiego. W III kwartale 2008 roku kryteria udzielania kredytów dla przedsiębiorstw, kredytów mieszkaniowych i często także kredytów konsumpcyjnych uległy zaostrzeniu. W przypadku dużych przedsię-

spolita” z 19 lutego 2009 r., s. B9), a rząd brytyjski staje pod presją zapewnienia kolejnego pakietu pomocy dla Royal Bank of Scotland oraz Lloyds Banking Group (za: *Brytyjskie banki znów wyciągają ręce po pieniądze*. „Rzeczpospolita” z 25 lutego 2009, s. B9.)

⁷ Skrzypek: *Unikalnym mówienia „kryzys” w odniesieniu do Polski*. „Gazeta Bankowa” 2009, nr 1, s. 4.

biorstw było to zgodne z oczekiwaniami wyrażonymi w II kwartale 2008 roku. Zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów dla małych i średnich przedsiębiorstw nie odzwierciedlało przewidywań banków z poprzedniego kwartału, kiedy to banki spodziewały się złagodzenia kryteriów. Zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów dotyczyło w podobnym stopniu kredytów krótko- i długoterminowych. Na zaostrzenie polityki kredytowej miała również wpływ bieżąca lub oczekiwana sytuacja kapitałowa banków oraz rosnące ryzyko branży, przy czym banki wskazały jako szczególnie ryzykowne branże nieruchomości i transportu oraz branżę o wysokim udziale eksportu w strukturze sprzedaży.

Bankowcy rozpoczęli działania lobbingowe na rzecz przekonania NBP oraz Skarbu Państwa do wprowadzenia dodatkowych instrumentów zapewniających płynność działania banków. W odpowiedzi 9 stycznia 2009 roku została przyjęta przez Sejm Ustawa o udzieleniu przez Skarb Państwa do końca 2009 roku wsparcia krajowym instytucjom finansowym – bankom, kasom oszczędnościowo-kredytowym, funduszom inwestycyjnym, domom maklerskim, towarzystwom ubezpieczeniowym i funduszom emerytalnym. Skarb Państwa będzie mógł udzielić gwarancji spłaty kredytów oraz linii kredytowych przyznanych przez banki innym bankom, uzależniając ich wydanie od ustanowienia zabezpieczenia zapewniającego zwrot pełnej kwoty wsparcia wraz z odsetkami oraz wniesienia opłaty prowizyjnej (od banków i NBP)⁸.

Kolejnym działaniem mającym na celu zwiększenie płynności banków było wykupienie przez Zarząd NBP 10-letnich obligacji wyemitowanych przez Skarb Państwa w 2002 roku, znajdujących się w portfelach banków, przed terminem ich wykupu. Taki zabieg miał na celu zabezpieczenie akcji kredytowej banków przy występujących trudnościach zdobycia środków na rynku międzybankowym⁹.

Podjęte działania nie zmniejszyły obaw bankowców przed utratą płynności, w szczególności na rynku międzybankowym, którzy postulują m. in. obniżenie stopy rezerwy obowiązkowej, wprowadzenie rynkowych gwarancji Skarbu Państwa na transakcje międzybankowe, wzmocnienie funduszy poręczeniowych i gwarancyjnych¹⁰.

Nie można nie zgodzić się z argumentami R. Petru, który stwierdził, że dla osiągnięcia priorytetowego celu, jakim jest zapewnienie płynności finansowej sektora bankowego w Polsce, niezbędna jest wspólna strategia działań, wspólna koordynacja ich realizacji oraz bieżące monitorowanie sytuacji na rynku zewnętrznym oraz wewnętrznym. Rząd, Narodowy Bank Polski oraz Komisja Nadzoru Finansowego powinny przyjąć i prowadzić wspólną strategię nastawioną na minimalizowanie skutków wpływu trwającego kryzysu światowego na gospodarkę polską. Obecna sytuacja powinna być monitorowana, a każde posiedzenie Zarządu NBP czy rządu powinno zaczynać się od przedstawienia informacji o sytuacji gospodarczej kraju, realizacji zaplanowanych zadań mających na celu zapewnienie stabilności

⁸ *Sejm: będzie wsparcie dla instytucji finansowych*, www.bankier.pl z 11.01. 2009.

⁹ A. Prusik, M. Tarczyński: *NBP wykupi obligacje, aby wesprzeć sektor bankowy*. „Dziennik” z 10.01. 2009 r.

¹⁰ E. Więclaw: *Banki kontra rząd i NBP*. „Rzeczpospolita” z 13 stycznia 2009 r., s. B2.

finansowej¹¹. Ostatnie przejawy wzmożonej aktywności najwyższych władz państwowych i sektora bankowego w Polsce, wywołane niebezpiecznymi wahaniami na rynku walutowym, słabnącą pozycją waluty narodowej, pogłębieniem się strat przedsiębiorstw i banków na skutek zawartych kontraktów opcyjnych, pogarszającą się sytuacją gospodarczą na rynku krajowym, wprowadzeniem przez rząd form pomocy finansowej dla posiadaczy walutowych kredytów hipotecznych, gotowością NBP do przedsięwzięcia nadzwyczajnych instrumentów poprawiających płynność banków, pozwalają wnioskować, że decydenci zjednoczyli wysiłki i ustalili wspólną strategię obrony gospodarki krajowej przed nadal napływającymi negatywnymi efektami globalnego kryzysu finansowego, których skalę i skutki trudno obecnie przewidzieć.

Podsumowanie

System bankowy w Polsce, podobnie jak w innych krajach, jest poddany próbie przetrwania w czasach globalnego kryzysu finansowego. Istnieją przesłanki do przewidywania, że prowadzenie ostrożnościowej polityki regulacyjnej w zakresie wymogów kredytowych oraz swoisty niedorozwój krajowego rynku instrumentów pochodnych pozwolą przetrwać trudny czas kryzysu, nie wywołując poważniejszych negatywnych skutków dla dalszego rozwoju systemu bankowego w Polsce.

REPERCUSSIONS OF AMERICAN FINANCIAL CRISIS ON POLISH BANKING SYSTEM

Summary

American financial crisis from midsummer 2007 has being expanded soon all over the world, at first in banking systems. The governments of the USA and many European countries have undertaken actions of capital injections into domestic banks to ensure financial stability. In Poland, despite of conservative credit policy and derivatives implementation, main financial institutions also have undertaken some actions supporting banking system liquidity.

¹¹ R. Petru: *Sektor bankowy potrzebuje jednej strategii*. „Dziennik”, dod. Wall Street Journal z 12.01. 2009 r., s. 4.